

Проблеми та перспективи становлення Української Помісної Православної Церкви на сучасному етапі розвитку українського суспільства

Утворення Помісної Православної Церкви в контексті політичного та культурного самовизначення певного народу, більшість якого сповідує Православ'я, є природною тенденцією. Цей процес завжди набував не лише церковного, але й політичного характеру, адже визнання церковної автокефалії ставало чинником політичного визнання незалежності країни¹. Так, у XIX ст., внаслідок унезалежнення країн від влади імперій постали (або відродилися) автокефалії Елладської (1833 р.), Румунської (1865 р.) та Болгарської (1872 р.) Православних церков. Такі процеси пояснювалися необхідністю звільнення церкви від політичного впливу колишньої імперії через підпорядкування залежному від нього церковному управлінню, відсутністю традиції підпорядкування православних єдиному адміністративному центру. Ці процеси неодмінно викликали опір старого церковного центру, який спершу використовував невизначеність канонічних механізмів утворення нових автокефалій на свою користь, втім згодом був вимушений визнати нові автокефалії. Наявність автокефальної церкви можлива була навіть в умовах відсутності державної незалежності, як, наприклад, в Грузії в часи радянського панування. Втім, поява державної незалежності не завжди мала наслідком постання нової церковної автокефалії. Так, наприклад, після поділу Чехії та Словаччини (1993 р.) не відбулося поділу Чехо-Словацької Помісної церкви на Чеську та Словацьку. Однак такий розвиток подій є радше винятком, ніж правилом, адже православні у цих країнах становлять меншість суспільства та не ставлять питання про церковно-адміністративний поділ. У країнах, де православні становлять меншість, можливою моделлю розвитку міжправославних стосунків є мирне та гармонійне співіснування декількох офіційно визнаних православних юрисдикцій, що перебувають між собою в євхаристійному спілкуванні (США, Канада).

¹ Здіорук С., Саган О. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання – <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26674-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognozi-konstituyuvannya.html>

У сьогоденній Україні діє (за статистичними даними 2011 р.) не менш, ніж 17783 православні громади², однак не існує офіційно визнаної Вселенським Православ'ям православної церковної організації: ані автономної, ані помісної (автокефальної). Проблема становлення автокефалії Української Православної Церкви гостро актуалізувалася у ХХ ст., у часи Визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. Так, Українська Автокефальна Православна Церква діяла в Україні протягом 1921-1937 та 1941-1944 рр. Обидві спроби українського церковного відродження зустріли не лише категоричне неприйняття з боку Російської Православної Церкви, яка у 1686 р. незаконно підпорядкувала собі Київську Митрополію, а й репресій з боку російської влади (байдуже, «червоної» чи «білої»)³. Однак, як довели подальші події, ідея незалежнення Української Православної Церкви не зникла, просто можливість її реалізації була відкладена до того часу, як ослабне імперський державний та церковний центр. Така можливість постала на межі 1980-х та 1990-х рр., в умовах занепаду СРСР та здобуття незалежності його колишніми республіками. 1989 р. постають перші парафії відродженої УАПЦ, а 1-3.11.1991 р. Помісний Собор УПЦ у єдності з Московським Патріархатом приймає рішення про незалежнення цієї церкви від зверхності Москви. Однак внаслідок тиску Московської Патріархії, довготривалої традиції присутності російського політичного та духовного впливу в Україні, а також надмірного консерватизму значної частини православних віруючих більшість парафій УПЦ залишилася у підпорядкуванні Московського Патріарха, визнавши т.зв. «Харківський Собор» 27.05.1992 р.⁴ Важливо відзначити, що до УПЦ-МП ввійшла і частина прихильників автокефалії Української Церкви, які повірили в можливість її отримання від Москви поступовим шляхом, без розриву духовного спілкування із Вселенським Православ'ям. Не було досягнуто і єдності між українськими православними, що йшли шляхом творення Автокефальної церкви. У 1992 р. УАПЦ та частина духовенства та вірних УПЦ, що залишилися послідовними прихильниками постанов Помісного Собору 1-3.11.1991 р. та вийшли з підпорядкування Московського Патріархату, об'єдналися в Україн-

² Довідник релігій – <http://risu.org.ua/ua/index/reference>

³ Протоієрей Юрій Мицик. За віру православно! Вид.2-е. – К.: Видавничий дім «Слово», 2009. – С. 270-272

⁴ Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква: Історико-канонічна декларація – К.: ТОВ «Майстерня книги», 2007. – С. 54, 67

ську Православну Церкву – Київський Патріархат. Однак вже по смерті першого Патріарха всієї України Мстислава (1993 р.) частина парафій об'єднаної церкви відокремилася, відновивши УАПЦ. Ця церква не має суттєвих розбіжностей з УПЦ-КП щодо питань богослов'я, автокефалії, використання української мови у богослужінні. Такий поділ був пов'язаний як з відмінностями поглядів всередині єдиної УПЦ-КП на проблему Собороправності (Патріарх Димитрій (Ярема), недостатністю розуміння закордонними ієрархами суспільних та церковних реалій у пострадянській Україні, так і особистими амбіціями окремих представників єпископату, прагненнями Московської Патріархії не допустити єдності між прихильниками Української автокефалії. На відміну від УПЦ-КП, всередині якої вдалося налагодити стабільне духовне життя, модернізувати церковну освіту, забезпечити стабільне зростання кількості парафій та вірних, послідовно дотримуватися стратегічного курсу на утворення єдиної Української Помісної Православної Церкви, всередині відтвореної УАПЦ не вдалося досягти і внутрішньої єдності. Так, у 2003 р. зі складу УАПЦ відокремилася Харківсько-Полтавська єпархія, яка визнала безпосередню духовну зверхність Предстоятеля УПЦ у США (яка підпорядкувалася Вселенському Патріархату), а у 2015 р. розпочала переговори про об'єднання із Українською Греко-Католицькою Церквою. Неодноразово (2000-2001, 2005, 2015 рр.) провадилася підготовча робота до Об'єднавчого Собору УАПЦ та УПЦ-КП. Однак цей процес зривався незадовго до визначеної дати такого собору, попри попереднє узгодження умов єднання, причому з боку УАПЦ висувалися претензії, на яких не наполягалось в ході роботи комісій. З боку речників УПЦ-КП такі події трактувалися як вигідні передовсім Московському Патріархату, який активно бере участь у зриві переговорного процесу через вплив на деяких впливових єпископів УАПЦ.

Події Революції Гідності 2013–2014 рр., а згодом і українсько-російської війни внесли значні зміни у всі сфери життя українського суспільства. Такі зміни не могли не вплинути як на становище православних конфесій всередині країни, так і на стосунки між ними. Так, наприклад, 22.01.2014 р., коли на Майдані вже пролилася кров з вини тодішньої влади, намісник Києво-Печерської Лаври, постійний член Синоду УПЦ-МП митрополит Павло (Лебідь) висловив колишньому Президенту В. Януковичу беззастережну підтримку, заявивши, що «Церква з вами сьогодні до кінця, подібно до того, як Симон Кириней-

ський допомагав нести Хрест Христу на Голгофу»⁵. Понад те, у січні – лютому 2014 р., участь у супроводженні в Україні православної святині «Дари волхвів» брав майбутній військовий провідник т.зв. «ДНР» І. Стрелков (Гіркін)⁶. Існують підозри, що приїзд святині під патронатом Московського Патріархату був фактично прикриттям для ведення розвідувальної діяльності російських спецслужб в Україні. У часи українсько-російської війни УПЦ-МП як структура жодного разу не визнала російську агресію як агресію іноземної держави. Непоодинокими є випадки визнання або підтримки окремими священнослужителями російської анексії Криму та агресії на Донбасі, як на окупованих територіях, так і на решті території України. Така позиція цієї конфесії стала виявлятися відверто після зміни предстоятеля. Митрополит Володимир (Сабодан), Предстоятель УПЦ-МП у 1992-2014 рр., з 2007 р. почав демонструвати розуміння важливості постанови в Україні єдиної Помісної Православної Церкви. Про це свідчить перше прийняття ним представників УПЦ-КП із «Зверненням Священного Синоду та єпископату Української Православної Церкви Київського Патріархату» (2007), засудження т.зв. «Політичного Православ'я» та створення першої комісії Синоду УПЦ-МП з питань підготовки до діалогу з УПЦ-КП (2009). Щоправда, робота цієї комісії була успішно блокована з боку як Московської патріархії, так і противників такого діалогу всередині УПЦ-МП. Жодного разу у своїх проповідях та зверненнях митрополит Володимир не згадував т.зв. «Русский мир», пропаганда якого стала важливим моментом курсу Патріарха Кирила (Гундяєва), що обійняв московський патріарший престол у 2009 р. Хоча для митрополита Володимира єдність Церкви Христової та пастви була вищою за автокефальний статус єдиної Української Помісної Церкви, покійний Предстоятель УПЦ-МП визнав, що автокефальний статус «має вінчати наші зусилля»⁷. По смерті митрополита Володимира (Сабодана) 05.07.2014 р. йому на зміну прийшов митрополит Онуфрій (Березовський), інтронізований 17.08.2014 р. Митрополит Онуфрій відійшов від курсу

⁵ Владыка Павел (Лебедь) сравнил Януковича с Христом и заверил, что УПЦ (МП) с ним до конца – http://risu.org.ua/ru/index/all_news/state/church_state_relations/55040/

⁶ Эксперты и СБУ подтверждают причастность к терроризму членов делегации, сопровождавшей «Дары волхвов» в Украине – <http://www.religion.in.ua/news/vazhливо/25833-yeksperty-i-sbu-podtverzhdayut-prichastnost-k-terrorizmu-chlenov-delegacii-soprovozhdavshej-dary-volxvov-v-ukraine.html>

⁷ Митрополит Александр (Драбинко). На пути к церковному единству – <http://www.religion.in.ua/30603-na-puti-k-cerkovnomu-edinstvu.html#comment>

розвитку УПЦ-МП, який провадив його попередник у 2007–2014 рр. Це пов'язано як з особистим світоглядом цього архієрея, колишнього благочинного Троїце-Сергієвої лаври, так і з посиленням впливу консервативно-проросійської течії всередині УПЦ-МП, яка знаходила підтримку в російського державного та церковного керівництва, з яким рахувалося й оточення колишнього Президента України В. Януковича.

Хоча у квітні 2014 р. митрополит Онуфрій висунув ідею «синергії між церквами, громадянським суспільством і державою як самостійними інституціями»⁸, цей підхід виявився значною мірою декларативним у діяльності чинного Предстоятеля УПЦ-МП. У своїй конкретній діяльності митрополит Онуфрій не виявляє конкретних кроків, спрямованих на подолання міжцерковних розділень та внутрішніх розділень всередині самої УПЦ-МП, а також не виявляє бажання провадити діалог з активною частиною українського суспільства, що брала участь у Революції Гідності та боронила Україну у війні з російським агресором. Так, наприкінці лютого 2014 р., у відповідь на заклик Патріарха Філарета до єднання церков на рівні парафіян митрополит Онуфрій ініціював створення комісії для підготовки діалогу з УПЦ-КП. Однак не відбулося ані зустрічі її представників з представниками аналогічної комісії УПЦ-КП, ані якихось конкретних виявів її діяльності. Саме після відвідування Київської Митрополії УПЦ-МП митрополити Рівненській Варфоломій (Ващук) та Сарненський Анатолій (Гладкий) відклали свої підписи під Рівненським меморандумом від 13.11.2014 р., в якому йшлося про спільну мету православних Рівненщини щодо утворення єдиної помісної церкви, а також засуджувалися дії Російської Федерації як агресора⁹. Такі дії говорять не лише про байдужість, а й про вороже ставлення нового керівництва УПЦ-МП до перспективи єднання православних в Україні у єдиній автокефальній церкві. Представники УПЦ-МП відмовилися вшанувати загиблих воїнів АТО у Верховній Раді у травні 2015 р.¹⁰ Понад те, єпископ Банченський Лонгін (Жар), вікарій Черновицької

⁸ Шевчук И. Куда ведет УПЦ МП Онуфрий: Почему родное село отвернулось от митрополита – <http://www.dsnews.ua/world/kuda-vedet-upts-mp-onufriy-pochemu-rodnoe-selo-otvernulos-04022015051100>

⁹ У Рівному підписали Меморандум про єдину Україну та єдину Українську Помісну Православну Церкву (ТЕКСТ) – <http://www.cerkva.info/uk/news/visti/5796-rivnenska-eparhiya-novyny-14-11-2014.html>

¹⁰ Митрополит Онуфрій відмовився вставати на шану Героїв. УПЦ МП пояснила чому – <http://www.pravda.com.ua/news/2015/05/9/7067252/>

єпархії, правлячим архієреєм якої до 2014 р. був митрополит Онуфрій, відверто закликав вірних саботувати мобілізацію в умовах російської агресії, проголошував нинішнє керівництво України ворогами Православ'я та звинувачував західні країни у воєнних діях в Україні¹¹. Отже, незважаючи на актуалізацію проблеми об'єднання православних в Україні у єдину помісну церкву, нове керівництво УПЦ-МП своїми діями лиш сприяє конфронтації між православними вірними різних церковних юрисдикцій, погіршує умови для міжправославного діалогу і відтерміновує перспективи такого об'єднання.

По Революції Гідності позиція керівництва УАПЦ щодо діалогу з УПЦ-КП не зазнала суттєвих змін. Попри те, що духовенство та вірні цієї церкви були присутні на Майдані, попри наявність священників УАПЦ – капеланів Збройних сил України, попри відсутність суттєвих суперечностей з УПЦ-КП стосовно поглядів на майбутнє Українського Православ'я, ієрархи УАПЦ продовжують політику саботажу процесу об'єднання УАПЦ та УПЦ-КП. Смерть митрополита Мефодія (Кудрякова) та обрання його наступником митрополита Макарія (Малетича) у 2015 р. не справили суттєвого впливу на цей курс. У липні 2015 р. митрополит Макарій відмовився від участі у підготовці об'єднаного Собору УПЦ-КП та УАПЦ, мотивуючи це незгодою із запропонованою назвою єдиної церкви.

Таким чином, у нинішніх умовах позиції ієрархів УПЦ-МП та УАПЦ не сприяють утворенню єдиної Української Помісної Православної Церкви у ближчій перспективі. Не ставиться питання про врегулювання міжправославних відносин в Україні на порядок денний майбутнього Всеpravославного Собору, що має відбутися 2016 р. Понад те, на Всеpravославному рівні Українське Православ'я фактично не має власного представництва, адже УПЦ-МП не визнається Вселенським Православ'ям як автономна церква, а вважається лиш сукупністю єпархій РПЦ в Україні. Саме тому вона не може бути самостійно представлена і у таких міжнародних релігійних організаціях, як Конференція Європейських Церков та Всесвітня Рада Церков¹². Офіційно визнані УПЦ в США та в Канаді входять до юрисдикції Вселенського Патріарха Константинопольського. Вони мають змогу ставити українське питання на Всеpravославному рівні, однак

¹¹ Єпископ Лонгин (Жар): США наслаждаються кровопролитием на Украине – <http://www.taday.ru/text/2135448.html>

¹² Здіорук С., Саган О. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання – <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26674-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognozi-konstituyuvannya.html>

Константинопольський Патріархат мусить зважати і на позиції інших своїх юрисдикцій, і на позиції Московського Патріархату та його союзників у Вселенському Православ'ї.

Відсутність можливості об'єднання українських православних у близькій перспективі не означає необхідності визнати нинішній status quo як незмінний та бажаний стан відносин між православними в Україні на ближчий історичний період. Як відзначав митрополит УПЦ-МП Олександр (Драбинко), ієрарх, що відверто наполягає на необхідності для його церкви слідувати курсом митрополита Володимира, «навіть якщо нам і не вдасться сьогодні сформулювати «дорожню карту» для подолання церковного розділення, вже сама відверта розмова на цю тему може допомогти в іншій, не менш важливій справі: пробудження від сну наших скам'янілих сердець, які з цим розділенням звиклися»¹³. Ієрарх вважає, що як УПЦ-МП, так і УПЦ-КП зацікавлені у проведенні діалогу одна з одною: УПЦ-КП потребує знаходження шляхів свого визнання у Вселенському Православ'ї, УПЦ-МП – відновлення власного авторитету в українському суспільстві за рахунок діалогу з церквою, яка такого авторитету набула. Перешкодами до утворення єдиної Помісної Православної Церкви в Україні митрополит Олександр вважає:

- наявність ізоляціоністських течій всередині усіх гілок Українського Православ'я, яких або влаштовує наявний стан;
- брак можливостей залучення представників Вселенського Православ'я до міжправославного діалогу в Україні, адже саме від інших впливових Помісних церков залежатиме визнання об'єднаної автокефальної Української Православної Церкви;
- брак дійсно релігійного імпульсу у обговоренні та розв'язанні проблеми між церковних відносин, за якого не превалюватимуть політико-цивілізаційні дискусії¹⁴.

Шляхами конституювання Української Помісної Православної Церкви українські дослідники О. Саган та С. Здіорук вважають:

Надання автокефалії УПЦ-МП з перетворенням цієї церкви на центр єднання всіх православних парафій в Україні.

Об'єднавчий собор УПЦ-КП, УАПЦ та прихильників автокефалії з УПЦ-МП за участі Вселенського Патріархату та інших

¹³ Митрополит Олександр (Драбинко). На пути к церковному единству –<http://www.religion.in.ua/30603-na-puti-k-cerkovnomu-edinstvu.html#comment>

¹⁴ Там само

помісних Православних церков, які мають визнати Українську помісну церкву¹⁵.

Водночас, в умовах потужного опору скликанню Об'єднаного Помісного собору з боку РПЦ-МП, не виключений і варіант поступового конституювання Української Помісної Православної Церкви через приєднання до УПЦ-КП конкретних громад та віруючих інших православних юрисдикцій. Так, зокрема, після Революції Гідності та початку російської агресії на Сході України, в умовах фактичної підтримки агресора з боку деяких представників духовенства Московського Патріархату, до УПЦ-КП з УПЦ-МП перейшло понад 30 парафій. Переважно це були парафії на Західній Україні (переважно Тернопільська, Рівненська області), однак мали місце випадки таких переходів у Черкаській, Херсонській та навіть Донецькій областях. Окрім переходу парафій, наявна і перевага УПЦ-КП над УПЦ-МП за кількістю вірних. Так, станом на початок 2015 р., за результатами всеукраїнського опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою «Ukrainian Sociology Service», 44% респондентів назвали себе вірними УПЦ-КП, а вірними УПЦ-МП – 21%¹⁶.

Такий процес конституювання Української Помісної Православної Церкви видається найбільш вірогідним для реалізації в нинішніх суспільних умовах, однак йому притаманні ризики та недоліки. По-перше, цей процес відбуватиметься протягом вкрай тривалого часу, адже УПЦ-МП нараховує понад 12 тисяч парафій та значну кількість вірних, які не є противниками автокефалії єдиної Української Православної Церкви, однак бажають, аби ця церква була визнаною іншими помісними церквами. Ці парафіяни залишатимуться ще тривалий час вірними УПЦ-МП. По-друге, зміна парафіями своєї церковної юрисдикції може супроводжуватися внутрішніми конфліктами, ворожнечею між парафіянами, які до того часу жили у мирі та злагоді. Пришвидження переходів парафій може породити нестабільність на загальносуспільному рівні, чим і прагне скористатися керівництво держави-агресора. По-третє, російське керівництво, провід РПЦ-МП та УПЦ-МП використовуватимуть такі ситуації як привід до дискредитації УПЦ-КП та Укра-

¹⁵ Здіорук С., Саган О. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання – <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26674-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognози-konstituyuvannya-chastina-ii.html>

¹⁶ Більшість населення України відносить себе переважно до Православної церкви Київського патріархату – <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/bilshist-naselgo-patriarhatu.htm>

їни на міжнародному рівні. Про курс керівництва УПЦ-МП на ескалацію конфліктності у відносинах між найвпливовішими православними церквами в Україні свідчить і заборона Київської Митрополії своїм священикам здійснювати почергове богослужіння на спірних парафіях¹⁷.

Надання автокефалії УПЦ-МП з боку РПЦ виглядає практично невірогідним у нинішній час, коли посилилася залежність Московського Патріархату від державної влади РФ, яка розглядає церкву як засіб впливу на сусідні країни, де переважає Православ'я. До концепції «Руського міра», яка передбачає як політичне, так і духовне підпорядкування України московському центру, активно зверталися і Президент РФ В. Путін, і Московський Патріарх Кирило (Гундяєв). Саме ця доктрина і є виправданням агресії РФ на Сході України та в Криму. Влада над православними України розглядається, згідно з цією доктриною, чинником доведення тяглості Московського Патріархату від Православної Митрополії доби Київської Русі. Важливо відзначити, що навіть надання автокефалії УПЦ-МП не означатиме визнання цієї автокефалії усіма іншими Помісними церквами. Так, наприклад, Вселенський Патріархат не визнає автокефалію Православної Церкви Америки, яку Московський Патріархат проголосив у 1970 р. У випадку з українським питанням така позиція Вселенського Патріарха є цілком вірогідною, адже ще у 1924 р. Константинопольський Патріархат визнав незаконним приєднання Київської Митрополії до Московського Патріархату, а отже, РПЦ-МП не виступає в такому випадку повноважною проголошувати автокефалію УПЦ. Українські релігієзнавці О. Саган та С. Здіорук припускають можливість надання УПЦ-МП офіційної автономії з боку московського керівництва, однак метою такого кроку буде лиш відтермінування втрати контролю Московського Патріархату за українськими парафіями, а не сприяння зближенню та діалогу між православними українцями різних юрисдикцій¹⁸.

Найоптимальнішим шляхом конституювання Української Помісної Православної Церкви, на думку цих вчених, міг би стати Об'єднавчий собор за участю прихильників української

¹⁷ Самохвалова Л. Парад переходів: Московські батюшки змінили рясни на судівські мантиї – <http://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/1891754-parad-perehodiv-moskovski-batyushki-zminili-ryasi-na-suddivski-mantiji.html>

¹⁸ Здіорук С., Саган О. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання. Частина II – <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26675-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognozi-konstituyuvannya-chastina-ii.html>

автокефалії з різних юрисдикцій, який був би визнаний Вселенським Православ'ям¹⁹. У 1990-х – 2000-х рр. Вселенський Патріархат вже мав досвід врегулювання внутрішніх конфліктних ситуацій в інших Помісних церквах. Так, у 1998 р. з ініціативи Вселенського Патріарха відбувся Об'єднавчий собор Болгарської Православної Церкви, у 2005 р. – врегульовано кризу у Ієрусалимському Патріархаті. Однак успіх таких заходів був пов'язаний з тим, що Московський Патріархат або підтримував ці заходи, або не чинив цьому опору.

У випадку, якщо конституювання Української Помісної Православної Церкви відбуватиметься шляхом Об'єднавчого собору за сприяння Константинопольського Патріархату, єдина помісна церква буде визнана більшістю Помісних Православних Церков. Така церква об'єднає усіх українських православних, які зараз перебувають у різних юрисдикціях, та нараховуватиме не менш 11 тисяч громад. Водночас, громади, які не визнають такого об'єднання, зможуть залишитися у підпорядкуванні Московського Патріархату, однак вони офіційно носитимуть назву Російської Православної Церкви та можуть існувати в Україні, діючи виключно в межах закону.

Можливості реалізації такого підходу сьогодні обмежуються передовсім блокуванням з боку Московської Патріархії будь-яких спроб інших помісних церков посприяти розв'язанню проблеми розділення православних в Україні. Москва погрожує розколоти Православ'я, якщо Константинополь визнає Українську Помісну Церкву. Водночас, самі прихильники єдиної Української Помісної Православної Церкви, можливо, і за сприяння держави мають запропонувати Константинополю спільне бачення цієї церкви та її устрою. Таке бачення має задовольнити і Вселенський Патріархат.

Таким чином, нині найвірогіднішим варіантом творення єдиної Української Помісної Православної Церкви є поступовий перехід парафій УПЦ-МП до УПЦ-КП за волевиявленням громади. Водночас, цей процес не має штучно форсуватися, проходити всупереч волі значної кількості парафіян, адже в такому разі на місцях виникне гостре внутрішнє розділення серед мешканців одного населеного пункту. Також така ситуація буде використовуватися Московським Патріархатом задля звинувачення Київського Патріархату в екстремізмі, захопленні храмів, дискредитації як УПЦ-КП, так і Української держави перед міжнародним співтовариством.

¹⁹ Там само

Держава не має стояти цілковито осторонь процесу конституювання Помісної Православної Церкви в Україні, адже в даному випадку йдеться і про її майбутнє. Унезалежнення Українського Православ'я від Московського Патріархату означатиме послаблення ідеологічного впливу Росії, а отже сприятиме збереженню української незалежності, полегшуватиме процеси реформування та модернізації в Україні. Однак держава мусить сприяти становленню Помісної Православної Церкви в Україні лиш в межах закону або дипломатичними шляхами на зовнішньополітичній арені, не втручаючись у суто внутрішньоцерковні справи та не прагнучи перетворити церкву на свій ідеологічний додаток.

Підсумовуючи, необхідно відзначити, що тенденція до автокефалізації Православної Церкви в Україні є природним та закономірним процесом, пов'язаним як з унезалежненням України як держави, так і з самобутністю церковного буття в Україні, а тому вона не є наслідком волі окремих людей. Проблема постанови в Україні єдиної Помісної Православної Церкви, її необхідність для держави та українського суспільства актуалізувалася в умовах Революції Гідності та українсько-російської війни, коли частина священнослужителів та парафіян УПЦ-МП відверто підтримали агресора. Втім, у ближчій перспективі конституювання єдиної Помісної церкви в Україні стикатиметься із серйозними ускладненнями внаслідок консерватизму світогляду багатьох віруючих, опору Московського Патріархату, обмеженості можливостей Вселенського Патріархату у допомозі цьому процесу, відсутності єдиного погляду на шляхи досягнення та модель єднання серед самих українських православних вірних. Однак такі ускладнення не означають, що єднання прихильників автокефалії та проблема їх офіційного визнання з боку Помісних церков має бути цілковито забута або відкладена до більш сприятливих часів. В умовах складнощів у веденні діалогу між провідниками церков єднання може поступово відбуватиметься через перехід окремих громад УПЦ-МП та УАПЦ до УПЦ-КП. Проведення діалогу при цьому необхідне із тими окремими представниками гілок Українського Православ'я, які дійсно прагнуть до порозуміння. При цьому необхідно уникати ескалації конфліктних ситуацій, не форсувати штучно цей процес та діяти лиш в межах закону. Водночас, менш болісним, однак менш реальним на даний момент є об'єднання прихильників Помісної Православної церкви через Об'єднавчий собор з благословення Вселенського Патріархату.